

Staatsexamen VWO

2019

tijdvak 1

dinsdag 7 mei

09.00 – 11.30 uur

Nederlands schrijfvaardigheid

College-examen schriftelijk

Vwo Nederlandse taal

Schrijfvaardigheid

Algemene instructie bij onderwerp 1 en 2

Als onderdeel van het college-examen maak je een schrijfopdracht. De toets duurt 150 minuten.

Je kiest onderwerp 1 of 2. Het is de bedoeling dat je aan de hand van de aangeboden teksten een artikel schrijft. Je kiest daartoe slechts één opdracht en maakt in geen geval meerdere opdrachten.

Geef bovenaan je tekst duidelijk aan voor welke opdracht je gekozen hebt door de letter A, B, C of D te noteren.

Gebruik de volgende richtlijnen:

- Ga uit van de tekstsoort en het publiek, zoals in de opdracht is aangegeven.
- Zorg voor een duidelijke alinea-indeling.
- Bedenk een pakkende titel.
- Bedenk minstens drie tussenkopjes van maximaal zes woorden.
- Het is niet de bedoeling dat je de inleiding bij onderwerp 1 of 2 overneemt in je eigen schrijfproduct.
- Let op zinsbouw, stijl en spelling.
- Gebruik **minimaal 600** woorden en **niet meer dan 750** woorden. Vermeld het aantal woorden onder je tekst.

Veel succes.

Onderwerp 1

Inleiding

Identiteitspolitiek

Identiteitspolitiek wordt beschouwd als de definitie en uiting van politieke ideeën en overtuigingen van een door sociaal eigenbelang gedreven individu of groep. Men beroept zich op bepaalde aspecten van een identiteit zoals de natie, etniciteit, cultuur, geschiedenis of soortgelijke eigenschappen. Identiteitspolitiek wordt vaak geassocieerd met minderheidsgroepen, zoals de lhbt-gemeenschap (lesbiennes, homoseksuelen, biseksuelen en transgenders), die vechten voor erkenning na ervaring van sociale uitsluiting. Maar ook andere groepen doen aan identiteitspolitiek. Over het fenomeen woeden felle discussies.

Opdracht A

Schrijf voor de lezers van een regionale krant een betoog waarin je jouw mening geeft over identiteitspolitiek. Je neemt in ieder geval de volgende informatie-elementen op:

1. Een inleiding waarmee je de aandacht van de lezers trekt en waarin je jouw standpunt aan de orde stelt door middel van een stelling.
2. Drie argumenten die pleiten voor jouw standpunt. Gebruik een relevant citaat uit onderstaande bronnen. Zet dit citaat tussen aanhalingstekens.
3. Twee tegenargumenten waarvan je er een weerlegt. Gebruik een relevant citaat uit onderstaande bronnen. Zet dit citaat tussen aanhalingstekens.
4. Een slot met een conclusie die aansluit bij jouw standpunt.

Opdracht B

Schrijf voor de lezers van een regionale krant een beschouwing over identiteitspolitiek. Je neemt in ieder geval de volgende informatie-elementen op:

1. Een inleiding waarmee je de aandacht van de lezers trekt en waarin je het verschijnsel beschrijft. Besluit de inleiding met de hoofdvraag.
2. Een visie van voorstanders onderbouwd met drie argumenten. Gebruik een relevant citaat uit onderstaande bronnen. Zet dit citaat tussen aanhalingstekens.

3. Een visie van tegenstanders onderbouwd met drie argumenten. Gebruik een relevant citaat uit onderstaande bronnen. Zet dit citaat tussen aanhalingstekens.
4. Een samenvattend slot waarin je jouw eigen visie opneemt.

De teksten die je kunt gebruiken, zijn:

Pakker, Brandon (2017, 8 maart). Waarom identiteitspolitiek onhoudbaar en potentieel gevaarlijk is. Geraadpleegd op <http://www.opiniestukken.nl/opiniestukken/artikel/1431/Waarom-identiteitspolitiek-onhoudbaar-en-potentieel-gevaarlijk-is>.

Borren, Marieke (2017, 10 maart). Draaiduizeligheid. Geraadpleegd op <https://mariekeborren.wordpress.com/2017/03/10/draaiduizeligheid/#more-556>.

Dittrich, Boris (2017, 5 april). Politiek, blij aandacht geven aan lhbt-rechten. Geraadpleegd op <https://www.volkskrant.nl/opinie/politiek-blijf-aandacht-geven-aan-lhbt-rechten~a4482991/>.

Vergeet niet de richtlijnen uit de algemene instructie in acht te nemen!

Tekst 1

Waarom identiteitspolitiek onhoudbaar en potentieel gevaarlijk is

Het idee dat er zoiets is als een statische en homogene Nederlandse identiteit, is onhoudbaar. Een dergelijk begrip veronderstelt een natuurlijk fundament dat niet bestaat.

De Nederlandse identiteit is een veelbesproken thema. In diverse debatten pleiten lijsttrekkers voor verschillende invullingen hiervan. Hiermee doen zij net alsof er een statische, gemeenschappelijke en afgebakende identiteit bestaat. Dat is onhoudbaar en potentieel gevaarlijk.

Nationale grenzen en identiteit

We leven echter in een wereld van globalisering. Een wereld waarin afstand geen belemmering (meer) vormt voor de uitwisseling van onder andere mensen, ideeën en arbeid. Nationale grenzen definiëren een land in geografische en politieke zin, maar niet noodzakelijk in culturele zin. Cultuur is een dynamisch gegeven, en het idee dat normen, waarden en tradities onveranderlijk zijn of zouden moeten zijn, is onjuist en nodigt uit tot exclusivisme.

Wanneer een politicus bijvoorbeeld suggereert dat Nederland van 'ons' is, wordt daarmee eenrichtingsverkeer voor nieuwkomers als norm gesteld. 'Wij' leven in Nederland, en 'zij' dienen zich aan ons aan te passen. 'Wij' vormen een homogeen en onveranderlijk collectief van gedeelde normen, waarden en tradities, en daar dien jij je aan te conformeren. Dat is de norm. Assimileer. Dat is normaal. Doe normaal. Normaal. Doen.

Een formele en informele invulling van de Nederlandse identiteit

Natuurlijk mogen Nederlandse burgers trots zijn op Nederland. In formele zin beschikken Nederlanders wel degelijk over een identiteit. De bepalingen in de Nederlandse Grondwet en de internationale verdragen (bijvoorbeeld de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens) waaraan Nederland zich verbindt, weerspiegelen normen waar de meeste Nederlandse burgers met recht trots op mogen zijn. Deze bepalingen zijn begrijpelijkerwijs niet eenvoudig te wijzigen en in die zin vormen zij een statische invulling van de Nederlandse identiteit.

Daarmee volgt echter niet dat een informele invulling – namelijk identiteit zoals die bestaat in de privésfeer – eveneens statisch is of zou moeten zijn. Wanneer een volksvertegenwoordiger hiervoor pleit, wordt het tegenovergestelde gesuggereerd, en dit is feitelijk onjuist en potentieel ontwrichtend, omdat het exclusivisme en polarisatie tussen mensen rechtvaardigt.

De Nederlander

Het idee dat er zoiets is als een statische en homogene Nederlandse identiteit, is onhoudbaar omdat een dergelijk begrip een natuurlijk fundament veronderstelt, dat niet bestaat: er bestaat geen natuurlijke wet die een statische of homogene definitie van 'de' Nederlandse identiteit rechtvaardigt. Evolutie dicteert verandering in zowel natuurlijke als culturele zin.

Tradities doen wellicht vermoeden dat een statische en typerende invulling van identiteit bestaat, maar dit is onjuist en hun bestaansrecht of waarde is er bovendien niet afhankelijk van. Ook tradities zijn (in evolutionaire zin) voortdurend aan verandering onderhevig. Cultuur of identiteit in Nederland is een dynamisch gegeven en kent vele gezichten. Die gezichten mogen er zijn zolang zij niet indruisen tegen de formele invulling van de Nederlandse identiteit. Dit impliceert tolerantie jegens nieuwkomers en vereist geen volledige assimilatie. Juist omdat de informele invulling van de Nederlandse identiteit dynamisch en heterogeen is, is het idee van volledige assimilatie onzinnig en onwenselijk. De uitwisseling van verschillende ideeën en gebruiken in de privésfeer past in een democratisch land waarin vrijheid verankerd is in de Grondwet. Met 'wij' moeten we het doen, en iedereen die zich houdt aan de formele identiteit van Nederland, is vrij om zijn of haar eigen identiteit vorm te geven.

De mens

Het zou politici sieren wanneer ze afzien van retoriek en het begrip Nederlandse identiteit minder uniform voorstellen. Laten we de Nederlandse burger beschouwen als een individu dat niet in één culturele categorie te plaatsen is. Daarmee vervallen we niet in identiteitspolitiek en geven we niet toe aan de natuurlijke drang tot het categoriseren van mensen. Want dat is wat wij in de eerste plaats zijn: mensen. Een mens als mens beschouwen biedt ruimte voor diversiteit, begrip en tolerantie. Vooroordelen op basis van een foutieve voorstelling van identiteit hebben hier geen plaats.

Wanneer iemand u vraagt in hoeverre u zich een Nederlander voelt, stel ik daarom voor om in lijn met Socrates te antwoorden: "Ik ben geen Nederlander, maar een wereldburger."

Bron: Pakker, Brandon (2017, 8 maart). Waarom identiteitspolitiek onhoudbaar en potentieel gevaarlijk is. Geraadpleegd op <http://www.opiniestukken.nl/opiniestukken/artikel/1431/Waarom-identiteitspolitiek-onhoudbaar-en-potentieel-gevaarlijk-is>.

Tekst 2

Draaiduizeligheid

Nationalisme komt op als wat vanzelfsprekend en normaal was, bedreigd wordt. De strijd om de Nederlandse identiteit is terug – van nooit ver weg geweest sinds het begin van de huisgemaakte populistische revolte. De dreiging komt nu schijnbaar van alle kanten, zowel van buitenaf als van binnenuit: van vluchtelingen uit Syrië en Afrika, migranten uit Oost-Europa, terroristen uit het Midden-Oosten en van eigen bodem en van voormalige migranten, hun kinderen en kleinkinderen uit Marokko, Turkije en de voormalige Nederlandse koloniën. De omvang en de spreiding van de ervaren existentiële dreiging is niet alleen toegenomen. Die dreiging is ook van aard veranderd. De voorbije jaren zagen we een groeiend politiek zelfbewustzijn van nakomelingen van door Nederlandse koloniale regimes in het verleden onderworpen, uitgebuite of tot slaaf gemaakte burgers, eerst in de maatschappelijke arena – Zwarte Piet – toen in de politieke. Aan religieuze en culturele verschillen als bron van identiteitspolitiek – 'de joods-christelijke traditie' en de erfenis van de verlichting versus 'de islam' – is een etnische dimensie toegevoegd. Het nieuwe nationalisme is niet langer alleen zelfverklaard (post-)joods-christelijk en verlicht (en dus lief voor homo's, vrouwen en dieren), maar ook wit.

Duizelig

Een van de reacties onder de witte meerderheid op het groeiende, zwarte zelfbewustzijn is een politiek van ressentiment of soms onverhuld racisme. Een andere is draaiduizeligheid. Het is ongemakkelijk voor goedbedoelende, niet-zwarte mensen om zich te realiseren dat 'wit ook een kleur is', te midden van vele andere, als die kleur altijd vanzelfsprekend geweest is. Ik ken die laatste groep van dichtbij. Ik hoor er namelijk zelf toe.

Witte arrogantie

Een voorbeeld van deze duizeligheid. Wat geeft de schrijver dezes het gezag om over racisme te schrijven? Waarom moeten witte mensen toch altijd overal het laatste woord over hebben, terwijl zij geen geleefde ervaring van racisme hebben? Kunnen zwarte mensen niet heel goed voor zichzelf spreken? Maar andersom klaagde een zwarte promovenda in de filosofie pas tegen mij dat ze het zat was, dat men haar alleen als docent vraagt voor colleges over multiculturalisme, en nou nooit voor een inleiding over, zeg, Kants praktische filosofie.

Taal

Het mijneveld opent zich natuurlijk al veel eerder, nog vóór de kwesties van situering en representatie, op het moment dat we onze mond opendoen en gaan spreken. 'Blank' heeft meer dan een zweem van raciale superioriteit, het verwijst naar onschuld en zuiverheid. Dan maar 'wit'? Voor iemand die wit als krijt oogt, bestellen we een ambulance. En 'zwart' geeft zo mogelijk nog

minder adequaat weer waar het naar zou verwijzen, omdat het een enorme verscheidenheid aan verschijningsvormen met een woord reduceert tot hetzelfde. Steve Biko beweerde al dat 'wit' en 'zwart' niet over een huidskleur gaan, maar over zoiets als een subjectpositie. Het viel me op dat ook de Marokkanen die in 'Wit is ook een kleur' aan het woord waren, zich identificeerden als 'zwart'.

Natuur en/of cultuur

Maar is de band tussen huidskleur en etnische subjectpositie dan volkomen contingent? Kunnen mensen met een donkere huid ook wit zijn? Toen afgelopen jaar tijdens een lezing in Johannesburg, Zuid-Afrika iemand in de zaal 'Fuck all white people!' riep, checkte ik toch voor de zekerheid even de uitgang. Als de toehoorders gehoor zouden geven aan deze oproep, vermoedde ik dat het weinig zou helpen om mijn lijf te redden door uit te roepen: 'Ja, maar ik ben helemaal niet wit! Ik bedoel: ik neem helemaal geen witte subjectpositie in!' Geweld van witte tegen niet-witte mensen omwille van hun huidskleur was en is uiteraard wijdverbreider dan andersom. Onze groepsidentiteit is tenminste ook toegeschreven identiteit en de fenotypische vorm en kleur van ons lichaam zijn daarbij vaak doorslaggevend. Is 'natuur' eigenlijk cultuur, omdat we tot de eerste alleen toegang hebben via de tweede: taal, verwachtingen, vooroordelen, normen? Of heeft het lichaam een taaigheid die zich niet zomaar laat weg deconstrueren?

Bron: Borren, Marieke (2017, 10 maart). Draaiduizeligheid. Geraadpleegd op <https://mariekeborren.wordpress.com/2017/03/10/draaiduizeligheid/#more-556>.

Tekst 3

Politiek, blijf aandacht geven aan lhbt-rechten

Commentatoren hebben naar aanleiding van de resultaten van drie verkiezingen in verschillende delen van de wereld beweerd dat politici die 'identiteitspolitiek' omarmen, het risico lopen daarvoor afgestraft te worden in het stemlokaal. Ze wijzen erop dat een nadruk op de rechten van lhbt'ers politiek riskant is en verdeeldheid zaait.

Vorig jaar heeft een minuscule meerderheid van de Colombianen in een referendum een vredesregeling tussen overheid en FARC-guerrilla's afgewezen. Sommigen weten het verlies aan 'genderpolitiek'. Het Colombiaanse Constitutioneel Hof had de adoptie van kinderen door homoparen en homoseksuele alleenstaanden mogelijk gemaakt. Het huwelijk voor homoparen werd opengesteld. Toen stelde de lesbische minister van Onderwijs enkele maanden voor het referendum voor om toiletten voor iedereen toegankelijk te maken en bij de schooluniformen minder nadruk te leggen op geslacht. Ze wilde ook een handleiding schrijven tegen de discriminatie vanwege seksuele oriëntatie op scholen. Bij de oppositie van het vredesakkoord in Colombia weerklonk de term 'homokolonisatie'.

Haar voorstellen ontmoetten felle tegenstand van conservatieve politici. Tegenstanders legden een verband tussen dit onderwerp en het vredesproces. Zij misbruikten het feit dat de onderwijsminister een belangrijke woordvoerder werd van de regeringcampagne om ja te zeggen tegen het vredesakkoord. De oppositie beweerde opzettelijk onjuist dat het vredesakkoord familiewaarden ondermijnde en een niet-traditionele kijk op seksuele oriëntatie en gender steunde. En opnieuw klonk de term 'homokolonisatie'.

Mark Lilla analyseerde het onverwachte verlies van Hillary Clinton in de Amerikaanse presidentsverkiezingen van november vorig jaar. Hij schreef in The New York Times dat haar campagne was afgegleden naar retoriek over diversiteit, waarbij ze vooral zwarte Amerikanen, Latino's, lhbt'ers en vrouwen als kiezers bediende, terwijl ze niets naar voren bracht wat de blanke arbeidersklasse interesseerde. Zij waren toch lange tijd de ruggengraat van de partij geweest. Volgens hem leidde dit ertoe dat deze groep zich in de steek gelaten voelde.

Lilla stelde dat nationale politiek gaat over wat ons bindt en dat Clintons campagne had nagelaten aandacht te geven aan economische rechtvaardigheid, iets wat alle groepen in de samenleving raakt. In een campagne die de nadruk legt op diversiteit, voelen blanke, religieuze Amerikanen buiten de grote steden zich als een achtergestelde groep van wie de identiteit en dagelijkse zorgen worden genegeerd.

Het algemene onbehagen met 'identiteitspolitiek' laat zien dat het een politiek gevoelige campagnekreet is. Veel vragen die Lilla en anderen gesteld hebben, zijn het waard te onderzoeken. Toch is het gevaarlijk en intellectueel armoedig te stellen dat de enige juiste les die men uit deze verkiezingsnederlagen kan trekken, is dat politici te ver zijn gegaan in het omarmen van diversiteit toen zij opkwamen voor de rechten van vrouwen, etnische minderheden of lhbt'ers. Wellicht moeten politici een nieuwe manier vinden om te laten zien dat zij zich de reële zorgen aantrekken van groepen die zich door de gevestigde politiek buitengesloten voelen, maar ze moeten niet uit gemakzucht populistische praatjes na-apen.

Lhbt-activisten pleiten voor gelijke rechten en non-discriminatie. Ze vragen geen speciale of extra rechten. Zij streven een samenleving na waarin ze niet gepest worden op school of het werk en ze willen dezelfde relatierechten als ieder ander. Gelijke rechten en non-discriminatie gaan iedereen aan. Zij vragen een robuuste verdediging. Omdat mensenrechten vooral afhankelijk zijn van de mogelijkheid met anderen mee te voelen – het besef van het belang anderen te behandelen zoals je zelf behandeld wil worden – zijn ze extra kwetsbaar als het argument van de meerderheid versus de minderheid wordt gebruikt.

Een politiek die ophoudt aandacht te geven aan de rechten van minderheden in de veronderstelling dat dat verdeeldheid zaait of het moeilijk maakt de meerderheid van de kiezers te overtuigen, zal leiden tot een gefragmenteerde samenleving en zeker niet groepen met elkaar verbinden. In plaats daarvan zouden politieke leiders duidelijk moeten maken dat mensenrechten geen alles-of-nietsituatie is. Het beschermen van mijn rechten gaat niet ten koste van het beschermen van de jouwe. Integendeel, het bevordert een systeem waarin we allemaal kunnen vertrouwen op onze rechten, mochten die onder vuur komen te liggen.

Bron: Dittrich, Boris (2017, 5 april). Politiek, blijf aandacht geven aan lhbt-rechten. Geraadpleegd op <https://www.volkskrant.nl/opinie/politiek-blijf-aandacht-geven-aan-lhbt-rechten~a4482991/>.

Onderwerp 2

Inleiding

Duurzaamheid

Het gaat met het milieu in relatie tot de steeds groeiende mondiale economie niet de goede kant op. Het sleutelwoord voor een oplossing is duurzaamheid. Maar op welke manier moet die duurzaamheid gerealiseerd worden? Daar zijn de meningen over verdeeld.

Opdracht C

Schrijf voor de lezers van een regionale krant een betoog waarin je jouw mening geeft over duurzaamheid. Je neemt in ieder geval de volgende informatie-elementen op:

1. Een inleiding waarmee je de aandacht van de lezers trekt en waarin je jouw standpunt aan de orde stelt door middel van een stelling.
2. Drie argumenten die pleiten voor jouw standpunt. Gebruik een relevant citaat uit onderstaande bronnen. Zet dit citaat tussen aanhalingstekens.
3. Twee tegenargumenten waarvan je er een weerlegt. Gebruik een relevant citaat uit onderstaande bronnen. Zet dit citaat tussen aanhalingstekens.
4. Een slot met een conclusie die aansluit bij jouw standpunt.

Opdracht D

Schrijf voor de lezers van een regionale krant een beschouwing over duurzaamheid. Je neemt in ieder geval de volgende informatie-elementen op:

1. Een inleiding waarmee je de aandacht van de lezers trekt en waarin je het verschijnsel beschrijft. Besluit de inleiding met de hoofdvraag.
2. Een visie van voorstanders onderbouwd met drie argumenten. Gebruik een relevant citaat uit onderstaande bronnen. Zet dit citaat tussen aanhalingstekens.
3. Een visie van tegenstanders onderbouwd met drie argumenten. Gebruik een relevant citaat uit onderstaande bronnen. Zet dit citaat tussen aanhalingstekens.
4. Een samenvattend slot waarin je jouw eigen visie opneemt.

De teksten die je kunt gebruiken, zijn:

Van Santen, Hester en Erik van der Walle (2017, 20 oktober 2017).
Onvoldoende voor duurzaamheid. Geraadpleegd op
<https://www.nrc.nl/nieuws/2017/10/20/onvoldoende-voor-duurzaamheid-13584025-a1577999>.

Straver, Frank (2017, 21 oktober). Jongeren willen duurzaamheid inventiever maken. Geraadpleegd op https://www.trouw.nl/groen/jongeren-willen-duurzaamheid-inventievermaken~abfa5e9c/?utm_source=TR&utm_medium=email&utm_campaign=20171021|daily&utm_content=Jongeren%20willen%20ook%20wat%20te.

Techniek alleen lost het probleem niet op. (2017, 24 oktober). Geraadpleegd op <http://duurzaamheid.nl/artikel/blog/expertinterview-jacqueline-cramer>.

Vergeet niet de richtlijnen uit de algemene instructie in acht te nemen!

Tekst 1

Onvoldoende voor duurzaamheid

Zijn we op de goede weg naar een duurzame, schone toekomst? Dat is de vraag die door de jaarlijkse Nationale Energieverkenning moet worden beantwoord. In 2016 haalden we drie van de vijf milieudoelen die het Energieakkoord uit 2013 stelde; bij de recente presentatie bleek dat aantal teruggelopen tot twee.

Conclusie? "Energieakkoord succesvol, maar niet voldoende", oordeelde de Nederlandse Vereniging Duurzame Energie. "Rutte III heeft geen excuus om kolencentrales open te houden", verklaarde GroenLinks. En de Sociaal Economische Raad, de kraamkamer van het Energieakkoord, oordeelde genuanceerd over de energietransitie. "Soms gaat het sneller dan gedacht. Op andere terreinen gaat het niet altijd soepel." De twee plussen en drie minnen op een rij.

Niet genoeg duurzame energie in 2020

Nederland gaat de doelstelling om in 2020 14 procent van zijn energieproductie duurzaam op te wekken, zonder nieuw beleid niet halen. De verkenning gaat ervan uit dat het aandeel duurzame energie over drie jaar op 12,4 procent ligt. Die energie komt vooral van het stoken van hout (zoals in elektriciteitscentrales) en van windparken, maar ook van biobrandstof voor de auto en zonnepanelen.

Helemaal verrassend is het missen van de doelstelling niet. Vorig jaar was de conclusie al dat de 14 procent "waarschijnlijk" niet werd gehaald. Nederland moet van ver komen, want in 2016 was het aandeel duurzame energie nog 5,9 procent, nu is dat 7,5 procent. Het tempo is wel hoger dan verwacht. Eerder was de raming dat het aandeel duurzame energie de komende jaren steeds met 1,2 procentpunt zou groeien. In het afgelopen jaar ging het dus sneller.

Ook de nagestreefde reductie van de uitstoot van broeikasgassen wordt met het huidige milieubeleid niet gehaald, maar dat is geen doel uit het Energieakkoord. Daarvoor werd al langer gevreesd. In 2015 bepaalde de rechter dat de reductie op 25 procent moet liggen.

Wel genoeg duurzame energie in 2023

Voor de langere termijn is er reden voor meer optimisme, constateren de onderzoekers van de verkenning die op verzoek van het ministerie van Economische Zaken wordt gemaakt. De bepaling om in 2023 voor 16 procent duurzaam te produceren wordt naar verwachting wel gehaald. Over zes jaar zou dit percentage zelfs op 16,7 liggen. En als de huidige subsidiemaatregelen blijven bestaan, wekken we in 2030 naar verwachting een kwart van de energie duurzaam op.

Onduidelijk is nog of het niet halen van de doelstellingen gevolgen heeft. De normen van 14 en 16 procent zijn in Europese wetgeving vastgelegd en mogelijk volgen er sancties als de doelen niet worden gehaald. Voor de Europese Unie als geheel zijn in Brussel zogeheten Hoofddoelen 2020 gesteld: streven is om in dat jaar gemiddeld op het continent 20 procent duurzaam te produceren.

We gebruiken steeds minder energie

Het totale energieverbruik in Nederland gaat sneller omlaag dan in 2013 is afgesproken. Dat is het goede nieuws. Tot 2020 blijkt de besparing jaarlijks zo'n 1,7 procent te zijn en dat is meer dan de 1,5 procent die het Energieakkoord verlangt. Het komt door allerlei besparingen in gebouwen, industrie, landbouw en verkeer. Ook zijn vanwege het Energieakkoord in 2016 en 2017 vijf oude, inefficiënte kolencentrales gesloten.

Behaalde resultaten in het verleden bieden hier geen garantie voor de toekomst. Het besparingsbeleid van het Energieakkoord loopt tot 2020. Als er dan geen nieuw beleid komt, zakt het tempo na 2020 terug tot 0,9 procent.

We besparen toch te weinig energie

Het vierde hoofddoel is dat maatregelen uit het Energieakkoord moeten leiden tot een energiebesparing van 100 PJ tot 2020 (PJ staat voor de energie-eenheid petajoule). In heel Nederland wordt dan zo'n 2000 PJ per jaar verbruikt door de industrie, de landbouw en huishoudens. Elektriciteitscentrales tellen in deze berekening niet mee.

Die 100 PJ gaan we niet halen, zo is al drie jaar voor de deadline duidelijk. Alle maatregelen tellen nu op tot zo'n 75 PJ. Het is wel meer dan vorig jaar werd verwacht. Nieuwe maatregelen in de zware industrie en in de woningbouw zorgen voor meer besparing (22 PJ) dan verwacht, maar dat effect wordt deels tenietgedaan (15 PJ) door tegenvallers in de glastuinbouw en door problemen met de handhaving van milieuwetten.

Het levert te weinig nieuwe banen op

Duurzamer leven kost wat, maar levert structureel ook nieuwe banen op. De werkgelegenheid "uit duurzame energieactiviteiten" steeg de afgelopen twee jaren met 6.000 tot 52.000 banen. In 2020 ligt dat op 64.000 banen en dat is minder dan de 90.000 waar in 2013 vanuit werd gegaan. Positief is wel dat het aantal 'nieuwe' duurzame banen de krimp van de werkgelegenheid in de conventionele energie overtreft.

Bron: Van Santen, Hester en Erik van der Walle (2017, 20 oktober 2017). Onvoldoende voor duurzaamheid. Geraadpleegd op <https://www.nrc.nl/nieuws/2017/10/20/onvoldoende-voor-duurzaamheid-13584025-a1577999>.

Tekst 2

Jongeren willen duurzaamheid inventiever maken

In Rotterdam komen 300 jongeren van dertig organisaties bijeen op de eerste Jonge Klimaattop. 'Wij willen meepraten. Het is toch raar, als 40-plussers samen beslissen over ónze toekomst?' Hun advies aan het nieuwe kabinet: klamp je niet vast aan wat vandaag geldt als luxe.

De timing kon haast niet beter. Het nieuwe kabinet schreef een regeerakkoord vol duurzame streefcijfers. En in het Duitse Bonn vond een nieuwe internationale VN-klimaattop plaats. Het spel is weer eens op de wagen. Groene doelen, hier en wereldwijd, moeten invulling krijgen. Alle plannen zijn welkom, om te zorgen dat milieubeleid geen papieren tijger blijft. Want er gebeurt nog te weinig. Een ideaal moment voor groene jeugd om van zich te laten horen.

"De overheid is goed in het opstellen van milieudoelen, voor 2030 en 2050, vol CO₂-getallen en technische termen", zegt Maarten Labots, woordvoerder van de Jonge Klimaattop. "Wij willen het concreter maken: hoe hopen we dat een duurzamere wereld eruitziet? Naar dat beeld kun je dan toe gaan werken." Politici denken te veel vanuit de status quo, zegt Labots.

Grotendeels vaarwel

Voorbeeld: bestuurders van nu willen auto's elektrisch laten rijden of op waterstof. Maar waarom, zeggen de twintigers, zegt Nederland de auto niet grotendeels vaarwel? Iedereen in zijn uppie in een auto, dat vinden ze nu al een beetje achterhaald. Auto's delen, daar zien ze meer in. Ze zien vooral het gebruik van steeds schoner openbaar vervoer als positief punt.

Nog zoiets. De politiek wil nieuwe huizen hetzelfde bouwen, maar wel energieneutraal. Jongeren kiezen liever voor 'kleine, flexibele en modulaire' huizen, zodat er minder gebouwd hoeft te worden. Dan daalt de CO₂-impact pas echt, zeggen ze. Hun plan staat vol groene ideeën, soms praktisch en klein. Onderwijs is digitaal, dat scheelt papier en inkt. Slimme koelkasten houden producten beter vers, dat scheelt voedselverspilling. Buffers in de wijk vangen regen op, om de wc mee door te trekken en planten te bewateren.

Actieplan

Dertig jongerenorganisaties hebben hun ideeën en wensen over duurzaam leven opgeschreven in een actieplan. Van de Jonge Democraten tot de Jonge Socialisten. En van Windkuikens en Dwars tot JongR en Futur. Nog eens dertig andere organisaties, met oudere experts, dachten mee.

Marcel Beukeboom, de klimaatgezant die Nederland internationaal vertegenwoordigt, neemt de voorstellen vanmiddag in ontvangst. Ook de Nationale Energiecommissaris Ruud Koornstra krijgt een exemplaar. "Onze klimaatagenda gaat het kabinet wel bereiken", zegt Labots. "Natuurlijk, hij

gaat ook op de post naar de nieuwe minister van Economische Zaken en Klimaat."

Vaste rol

Duurzaamheid moet een vaste rol krijgen in elke vorm van onderwijs, zeggen de jeugdorganisaties. De consumptiemaatschappij mag volgens de jongeren verdwijnen. Egocentrisme, schrijven ze haast poëtisch, moet plaats maken voor ecocentrisme, een wereldbeeld waarin de mens "onderdeel is van het ecologisch geheel". Reizen willen de jongeren minder vaak en minder ver. Af en toe een 'lokale vakantie', ook heel leuk.

Het zijn nogal forse wensen, in deze tijd waarin jongeren massaal shoppen bij goedkope kledingzaken en de meeste scholieren het liefst fastfood eten. Is de oproep wel representatief? "Dit is in elk geval de toekomst waar wij, organisaties die de stem van jongeren laten horen, samen op hopen", zegt Labots.

Twintigers hebben het recht om mee te beslissen over klimaatbeleid, schrijven ze in hun plan. "Wereldwijd zijn er maar liefst 1,2 miljard jongeren. Deze jongeren vormen de eerste generatie die de gevolgen van klimaatverandering op elk gebied in alle hevigheid zal ondervinden." Bovendien voelen ze de plicht om wat te doen. Jongeren mogen niet aan de zijlijn toekijken, vinden ze. Dan laten ze hun lot, en dat van hun kinderen, over aan de ideeën van anderen.

Bron: Straver, Frank (2017, 21 oktober). Jongeren willen duurzaamheid inventiever maken. Geraadpleegd op https://www.trouw.nl/groen/jongeren-willen-duurzaamheid-inventievermaken~abfa5e9c/?utm_source=TR&utm_medium=email&utm_campaign=20171021|daily&utm_content=Jongeren%20willen%20ook%20wat%20te.

Tekst 3

Techniek alleen lost het probleem niet op

Ze is niet het type wetenschapper dat achter het bureau blijft zitten om de wereld te beschouwen. Professor Cramer richtte tijdens haar hoogleraarschap het Utrecht Sustainability Institute op: een kennis- en innovatiemakelaar voor duurzame stedelijke ontwikkeling en de overgang naar de circulaire economie. En ook na haar 'pensioen' aan de universiteit is ze onverminderd actief om grootstedelijke regio's te verduurzamen. Vanuit haar rijke loopbaan binnen het bedrijfsleven, maatschappelijke organisaties, politiek – ze was minister van Volkshuisvesting, ruimtelijke ordening en milieubeheer – en de universitaire wereld, weet ze als geen ander alle betrokkenen met elkaar te verbinden, die het samen moeten doen. Want die duurzame, circulaire economie: die moet gewoon georganiseerd worden.

Wat is het grootste misverstand over duurzaamheid?

"Dat de techniek het probleem wel oplost. Het is mijn vak om bezig te zijn met veranderingsprocessen richting duurzaamheid. Of het nu gaat om duurzame energievoorziening of de circulaire economie. Al doende merk ik: er zijn ontzettend veel technologische oplossingen aanwezig en er komt natuurlijk steeds weer een nieuwe generatie bij. Daar knelt het niet: het zijn vaak de níét-technische zaken die moeten veranderen om ervoor te zorgen dat we werkelijk tot verduurzaming komen. Dat zijn verkeerde economische prikkels, gedrag dat belemmerend werkt, onze onmacht om zulke enorme transitie te organiseren of wet- en regelgeving uit een andere tijd. Het zijn sociotechnische veranderingen. En het gedeelte 'socio', de sociale innovatie, is echt heel belangrijk."

"Wil je bijvoorbeeld dat al onze producten 'Cradle to Cradle' worden, dan maak je producten die ontworpen zijn om in de kringloop te blijven. Technisch kunnen we dat wel uitdenken. Maar vervolgens zie je dat zo'n product minder wordt afgenomen, dat het niet wordt gebruikt op de manier die we willen of dat de producten hun weg niet terugvinden naar de producent. Dat vraagt om een aanpassing van het economische systeem, maar ook om een andere houding van de consument naar het product. Om te zorgen dat zo'n product financieel concurrerend is, moet je ook kijken of het belastingstelsel in orde is en of andere producten de werkelijke prijs vertegenwoordigen die wél alle externaliteiten meenemen. Op dezelfde manier kun je ook kijken naar hergebruik van grondstoffen: allerlei stromen die nu in onze economie circuleren, kunnen we praktisch gezien op een hoogwaardige manier terugbrengen in de kringloop. Toch gebeurt dat veelal niet in de praktijk. Ook daar zijn verschillende factoren die bedrijven belemmeren om te investeren in betere oplossingen. Dat is waar ik aan meewerk: het organiseren van die niet-technische veranderingsprocessen voor de circulaire economie, zodat die economie echt kan ontstaan."

Welke bijdrage wil jij vanuit jouw rol leveren aan een duurzaam Nederland?

"Ik probeer vooral ervoor te zorgen dat systeemverandering voor de circulaire economie echt van de grond komt. In de afgelopen jaren in de regio Utrecht, vanuit het Utrecht Sustainability Institute, en nu voor de metropoolregio Amsterdam vanuit het Amsterdam Economic Board. En dat doe ik samen met anderen door die niet-technische veranderingsprocessen te organiseren. Door partijen bij elkaar te brengen en ze te laten zien dat ze beter met elkaar af zijn dan alleen. Hierbij zijn bedrijfsleven, lokale overheden, maatschappelijke organisaties en ook burgers betrokken. Het is een heel uitgebreid traject. In hetzelfde programma zijn we bezig met initiatieven rond de energietransitie: hier gelden eigenlijk dezelfde spelregels. Technisch gezien kunnen we veel, maar we moeten het vooral organiseren zodat de transitie daadwerkelijk van de grond komt."

"Transities moet je op een bepaalde manier toch gestructureerd aanpakken. Je kunt zeggen: laat 1000 bloemen bloeien en dan komt er vanzelf iets moois. Ik ben er ontzettend voor, om bottom-up zoveel mogelijk te laten ontstaan. Maar je moet tegelijk wel zorgen dat er zaken in beweging kunnen komen, door verbindingen te leggen tussen partijen. Dat zaken ook gestructureerd worden, zodat je samen dezelfde kant op loopt. Het is niet meer zo gemakkelijk als voorheen, even een wet aanpassen en een knop omdraaien en iedereen gaat anders lopen dan voorheen. Aan die structuur probeer ik een bijdrage te leveren."

Wie is je inspiratiebron?

"Er is nooit één persoon die me inspireert, niet in de zin van 'dit is mijn goeroe en daar loop ik achteraan'. Mijn inspiratiebronnen zijn altijd de mensen die in het bedrijfsleven en in heel verschillende organisaties hun nek uitsteken en laten zien dat iets anders kan. Mensen die koplopers zijn in hun eigen veld, die met nieuwe dingen aan de slag willen en die in staat zijn om dat voor het voetlicht te brengen én het werkelijk te doen. Dat zijn de mensen aan wie ik me het meeste spiegel, omdat ik zelf een denker ben, maar zeker ook een doener. Ik kan niet alleen achter mijn bureau zitten, daar mijn inspiratie vandaan halen en de wereld verbeteren. Sommige mensen zijn daar heel goed in en kunnen daar ook in overtuigen. Ik ben altijd een combinatie van beide: ik wil graag laten zien dat dingen in beweging komen. En ik trek me graag op aan mensen die dat ook doen."

Wat is er volgens jou nodig om een volgende stap te zetten richting verduurzaming?

"Ik loop natuurlijk al een tijdje mee. Toen ik in de jaren zeventig begon met dit onderwerp, droomden we ook van eenzelfde soort kringlooeconomie als we

nu doen. Toen hadden we echter nog geen flauw idee van wat de problematiek wereldwijd zou inhouden. Dit werd wel voorzien in het rapport van de Club van Rome 'De grenzen aan de groei', en in de jaren tachtig ook in het Brundtland-rapport 'Our common future'. Maar het werd in de loop van de jaren pas echt duidelijk. Nu zien we de gevolgen van klimaatverandering en de effecten van het opmaken van onze grondstoffen. Alles is nu werkelijkheid geworden. Dat maakt het urgenter én ook veel tastbaarder. De systeemveranderingen zijn broodnodig en we moeten nog veel meer doen. En dat past ook wel bij een ander verschil: de duurzaamheidsbeweging is nu vele malen breder dan in de jaren zeventig. Toen waren het echt de actiegroepen die aan het milieuvraagstuk werkten. In de harten van de mensen zat het niet en al helemaal niet in die van de bedrijven. Dat is écht veranderd. Ik ben positief over de bewustwording van het vraagstuk in onze maatschappij. Dat is namelijk de basis om de veranderingen door te voeren, die nodig zijn. Want die zijn radicaal. En die krijg je nooit voor elkaar als je geen breed draagvlak hebt. Wat mij betreft, is het doorzetten van die brede beweging, het omzetten van bewustwording naar handelen die noodzakelijke stap. Het tempo mag alleen nog wel wat hoger, daar maak ik me nog wel zorgen over."

Waar droom jij van?

"Dat is toch van een toekomst waarin we een leefbare aarde hebben. Die ons in staat stelt om al die mensen te herbergen. We leven langer, er komen meer mensen op aarde. Dus dat wordt nog een heel karwei. Maar ik ben wel optimistisch over hoeveel mensen dit beseffen, zoals ik al aangaf."

Wat moeten we vanavond lezen/kijken/luisteren ter inspiratie?

"De titels die ik eerder noemde, zijn natuurlijk al oud, maar zeker interessant. Een mooie documentaire die juist de nu al zichtbare effecten van klimaatverandering en grondstofschaarste laat zien, is die van Leonardo DiCaprio: 'Before the flood'. Juist ook omdat hij iemand is uit een andere hoek dan we gewend zijn. Dat mensen als hij op de bres springen om tot oplossingen te komen, dat onderstreept wel hoe die bewustwording maatschappelijk veranderd is."

Bron: Techniek alleen lost het probleem niet op. (2017, 24 oktober). Geraadpleegd op <http://duurzaamheid.nl/artikel/blog/expertinterview-jacqueline-cramer>.

De bovenstaande teksten zijn bewerkt om ze geschikt te maken voor dit examen. Dit is gebeurd met respect voor de opvattingen van de auteur(s). Voor de oorspronkelijke tekst(en) kun je terecht in de vermelde bronnen. De Dienst Uitvoering Onderwijs is verantwoordelijk voor vorm en inhoud van dit examen.